

„A BLOKKOK MÖGÖTT” AVAGY A MUNKÁSNEGYEDEK¹ JELENLEGI ÁLLAPOTÁRÓL

Gabriel Troc

A szerző résztvevő megfigyelői pozícióból mutatja be egy kolozsvári munkásnegyed arculatának a változását, jellegét és mindennapjait. Troc a monostori belső társadalmi differenciálódási folyamatokkal magyarázza a lakótelep ön- és külső képeinek a változását.

Bevezetés · E tanulmány, anélkül, hogy tudományos módszerességgel kívánna a bemutatott kérdésről szólni, arra szorítkozik, hogy a téma és a maga sajátosságában nálunk kevésbé vizsgált társadalmi valóság – a nagyvárosok tömbház-negyedeinek közelmúltbeli fejlődése – körül tapogatózzék. E negyedekek valamikor „az új társadalmi rend megvalósítására” és az „új ember kialakítására” létrehozott terv kvintesszenciáját jelentették. A „közelmúltat” az alábbi okok miatt hangsúlyozom: az 1989 utáni elemzéseket a „szocialista lakónegyedeket” vagy a szocialista urbanizmus retrospektív megértése szempontjából végezték, vagy a „szocialista lakónegyedeket” homogénnek tekintették. Ezekről eltérően, amellett próbálok érvelni, hogy az utóbbi két év olyan – a kiválasztott terepre érvényes, de általánosítható elemeket is tartalmazó – változásokat hozott, amelyek a lakás és lakásmód percepcióját módosítják, s amelyek a nagyvárosokra jellemző társadalmi változásokat fejezik ki.

Módszertanilag e tanulmány a fenomenológiai intuíció (én magam hosszú ideje a leírt negyedben lakom) és egy 2001-2002-ben ezen a lakótelepen végzett módszeres vizsgálat eredményeinek ötvözete.² Mégis, az elsőként megnevezett „forrás” az elsődleges, tekintve, hogy a tanulmány célja sokkal inkább egy problémahorizont – s ezen belül a lakás percepciójában bekövetkezett változások egy „vázlatának” – a megragadása, mintsem a sajátos helyzetek „teljes” és kimerítő képeinek megrajzolása.

A Monostor-negyed · A Kolozsvár délnyugati periferiáján elhelyezkedő Monostor a szocialista önkényes építkezés egyik „legsikerültebb” kifejeződése. Felépítése a '70-es években kezdődött, majd rohamosan növekedett, egy évtized alatt Kolozsvár legsűrűbben lakott lakótelepévé vált; a falusi száрма-

zású, a városba tömegesen beáramló ipari munkaerő számára a lakóhelyet jelentette. A Monostort azonban nem számbeli vonatkozása tette sajátossá, hanem az, hogy a túlnyomóan román nemzetiségű tömegek (1989-ben több mint százezren laktak itt) döntően megváltoztatták a város etnikai arányát, az egykoron többségi magyar lakosság hátrányára. A lakótelepet tulajdonképpen az azonos nevű, teljes egészében románok lakta falu helyére építették, amelynek „románsága” helyben maradt, és a lebontási hullámoktól megszabadult falusi lakosság számára ma is az identitás-diskurzus magját képezi. (Mindezt azért említem, mert ennek a helyzetnek, amint azt látni fogjuk, a jelenre nézve is lényeges következményei vannak). A kolozsvári urbanizációnak *grosso modo* két időszaka különíthető el. Az első periódus, mely a hatvanas évek közepétől körülbelül 1972-ig tartott, urbanisztikai szempontból a modern városépítés elveire való valamelyes odafigyelést enged láttatni³: a tömbházakat viszonylag nagy területen fekvő övezetekbe építették, ezek mellé játszótereket, zöldövezeteket, sétányokat, kereskedelmi központokat hoztak létre, biztosítva ugyanakkor a tömegközlekedési eszközökhöz való gyors hozzáférést. Ebben az időszakban tehát, ha minimális (a tömbházak építészetét tekintve, az esztétikai dimenziót mellőző) mértékben is, de tetten érhető volt valamiféle elvszerű urbanisztikai tervezés. A második időszak, amely 1975 környékén kezdődött és a rendszer bukásáig tartott, szinte teljes mértékben mellőzte ezt a szempontot. A belterületek intenzív hasznosítását előíró „a városok és falvak szisztematizálási tervének” hírhedt politikai imperatívusza alatt álló urbanisztikai építkezés, az industrializáció utolsó hullámának nyomására, teljes mértékben improvizációként alakult. Ez volt valójában a negyed látványos növekedésének pillanata, egyrészt földrajzi terjeszkedés (főképpen a déli dombok irányában, néhány tömbházat szó szerint az erdőbe „taszítva”), másrészt pedig az előző időszak „szellősebb” területeinek maximális kiaknázása révén. Ekkor bontották le az egykori Monostor falu legnagyobb részét (amely tulajdonképpen az új lakótelep és a város között helyezkedett el), többek között azt a cigánytelepet is, amely a falu szélén, egy patak partján terült el, amit a

régi monostoriak a falu nyugati határának tekintették. Ez lett a lakótelep origója, ennek mentén húzódik a telep fő útvonala a *Tavas*z utca (románul *Primăverii*). Ezen építkezésmód sokkal inkább egy labirintusépítési kísérletre, mint egy urbanisztikai probléma megoldási törekvése emlékeztet. Gyakori, hogy a tömbházak közötti távolság nem haladja meg a tizenöt métert; az elhelyezésben pedig, úgy tűnik, a legfontosabb szempont az alap kiadásának megkönnyítése volt, egy olyan épületegyüttest hozva létre, amelyen egyáltalán nem voltak járható utak. Egy tömbház felépítése hozzávetőlegesen három hónapig tartott, a lakásokba gyakran még a munkálatok teljes befejezése előtt beköltöztek a lakók. A labirintusjellegű építkezés helyenként egyértelműen azt célozta, hogy célja valamely, problematikusnak tekintett társadalmi réteget elrejtse a nyilvánosság elől: jellegzetes példa például a *Moldoveanu* utca helyzete, ahova a Monostor falu periferiáján élő cigányokat tömörítették. Az általuk lakott rosszabb minőségű tömbházak viszonylag jobb minőségűekkel „kerítették körbe”. A nyolcvanas évekkel kezdődően a Monostor esetében is érezteti hatását az urbanizációs politika, amely csupán a homlokzattal foglalkozik (a homlokzatok attól az iránytól függően jöttek létre, amely „látható” a hatalom szempontjából). A fontos útvonalak mentén tízemeletes tömbházfalakat építettek, időnként avantgárd törekvést sugalló díszítésekkel. E „falak” a tekintetet az általuk leírt folyosó vonalára irányítják, eltakarva a mögöttük levő, gyenge minőségű épületeket (e stratégia láthatóbban jelentkezik Kolozsvár másik munkásnegyedében, a *Mărăști téren*). A nyolcvanas évek közepe tájára ez az építkezési láz azonban alábbhagyott, s a rendszer végéig felhúzott további épületek száma – az egészhez képest – elhanyagolható maradt (amit a rendszerváltás utáni „tervbe fagyasztott” építkezések kis száma is bizonyít).

A lakáskörülmények – társadalmi összetétel szerinti – változatossága magától értetődő, a telep méreteire való tekintettel. Kétségtelen, hogy lakosságának többsége a környező rurális településekről származik, olyan mértékben, „függőlegesen elhelyezkedő” vagy városi környezetbe áttelepített falvakról beszélhetünk. A leggyakoribb viszont a munkahely szerinti szomszédság, mivel a lakások többségét a különböző üzemek (vagy intézmények) osztották ki saját alkalmazottaik számára. A továbbiakban – a jelen elemzés szempontjából érdekes – sajátos helyzet említendő. Az egyik a már említett cigányok gettósitása – a *Moldoveanu* és a *Mehedinți* utcákban –, egy sajátos stratégiával kiegészítve: a cigány családokat katonatisztekkel és rendőrökkel költöztették össze. A másik helyzet azokra a növelt komfortú lakásokra jellemző, amelyeket a jobb anyagi helyzetűek számára építettek, akik megengedhették maguknak e lakások részletekben való megvásárlását – egy sokszínű kategória, amely tisztviselők, mérnökökből, orvosokból, egyszerű, de jó és jól fizetett szakmunkások, vagy kedvező kapcsolatokkal rendelkező egyénekből állt.

A panel-életmód a szocialista Monostoron újratermelte a lakóira jellemző eredendően rurális életmódot. A visszafogott mobilitásnak köszönhetően – a majdnem teljesen állami tulajdonban levő lakásokból való elköltözés lehetősége mindössze a „lakáscsere” különböző formáira redukálódott, amit viszont nem minden esetben engedélyeztek –, így a szomszédsági viszonyok nagyon megerősödtek. Az emberek a kiutalt lakásokba szorultak, így a szomszédsági viszonyok felértékelődése termé-

szetes volt. Az erőforrásokhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférés kényszerei által irányított szocialista életmód korlátait csak az informális hálózatokhoz való tartozás révén lehetett túlélni (Sampson, 1983), így az egyének számára a szomszédság jelentette az elsődleges hálózatot. E kapcsolatok kulturális, sajátosan rurális előzményein túl, a mindennapi élet gyakorlati szükségletei erősítették, a különböző szükségletek széles skáláját – szocializációs, gyermekgondozási, információs, hiánycikk-beszerzési szükségletek – elégítve ki. Az emberek többnyire előzetes bejelentés nélkül látogatták egymást, kölcsönösen és közösen szórakoztak, felmerülő gondok esetén egymást támogatták, gyakran közeli szomszédokkal kötöttek házasságot, stb. Más szóval, a tömbházban lakás, abban az időszakban a magánélet teljes átláthatóságát jelentette, melyet egyrészt a közös kulturális alap, másrészt a társadalmi vagy gazdasági felemelkedés azonos esélytelensége határozott meg.

A szomszédsági kapcsolatok megerősödése, kétségtelenül, nem csak Monostor (s a helyzet logikai kiterjesztésével, az ehhez hasonló munkásnegyedek) sajátossága volt. A város régebi lakónegyedeitől eltérően azonban, melyekben egy urbánus életmód honosodott meg, a Monostoron és a hozzá hasonló negyedekben, az „átlátszó szomszédságon” alapuló életmód nem csupán szükséges, de elégséges is volt. Ez a tömbházak körüli földterületek kisajátításában is látható volt. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az épület befejezése többnyire a tervezők és építők számára a városrendészeti odafigyelés befejezését is jelentette, így a tömbházak közötti területek üresen maradtak, melyeket sétányok, ösvények hiányában, az ott lakók átszeltek a főútvonalakhoz vezető útjaikon. Visszatérve, e területek kisajátítása a legkülönfélébb módon történt: kis kerteket hoztak létre a lakók saját elképzelései szerint, ahol kezdetben dísznövényeket, majd a teljes elszegényedés éveiben intenzíven zöldeket termesztettek. A későbbiekben az üresen maradt területek többi részét is kisajátították: kis családi kerteket hoztak létre, melyeket kezdetlegesen (de határozottan, a „tulajdonlás” szilárd igényét sugalló módon) kerítették be, az építkezések maradványait felhasználva. Gyakran a kertekben töltötték teljes mértékben szabadidejüket, azt az időt, amely a rurális mentalitás kihasználatlan, elfecsérelt időként tart számon. Néhányan – bár kevesen – a falusi „háztartás” szimulálását folytatva, háziállatokat is tenyésztettek. Különösen a négyemeletes tömbházak esetében a bejárat képezte a legteljesebb szocializációs

pontot, emiatt ide különböző „bútordarabok” kerültek (padok, sakkasztalok és asztalok, asztalitenisz stb.). Erre sétált rendre a beszélgetni vágyó lakók többsége. A közösségi életnek ez a tere egyszerűsödött az ellenőrzés terévé is vált: annak is végig kellett itt mennie, aki ez alól kivonta volna magát: megfigyelték, elemezték, bírálták (lásd többek között Panea, 2001:101).

Következtetésként, a faluhoz hasonlóan, az egyének akarva-akaratlanul bekerültek egy sűrű kapcsolat- és kollektív reprezentációs-hálózatba, amely bizonyos mértékig kényszerként hatott a viselkedésre, és konformizmusra ösztönzött. A társadalmi (rurális, városi munkáskörnyezet vagy régi monostori) származásra való tekintet nélkül a monostori lakók közös élettapasztalatokkal rendelkeztek, amely a szocializációt két lehetséges helyszínre redukálja: munkahelyi és lakóhelyi, másrészt pedig elérhetetlenek voltak a valódi individualizálódás eszközei és a többiek betolakodásától mentes magánszférában való izolálódás lehetősége.

Kétségkívül, 1990 után, a munkás-negyedek lakáskörülményeit számos, változó eredményű gazdasági, adminisztratív és politikai hatás érte. Nem törekszem jelen tanulmányban e széles témakör teljes lefedésére, hanem – amint ezt a szöveg elején kijelentettem – annak a fejlődésnek a bemutatására szorítkozom, amely, az utóbbi időben, közvetlenül befolyásolta a lakásról alkotott percepciókat.

Egy sajátos, politikai-adminisztratív természetű aspektus döntően meghatározta a Monostor sorsát. 1945 óta, a magyarok által dominált várossal, de a kommunistákkal⁴ szemben is „reaktív” román perifériaként számon tartott Monostor, a nagy volumenű román népesség beköltöztetése révén Kolozsvár tényleges elrománosítását képviselte. Ez a népesség választási manőverek számottevő célközönségévé vált, a PUNR-be (Román Nemzeti Egységpárt) tömörülő nacionalisták helyhatósági győzelmét biztosítva; a monostoriak képezték annak a szavazói bázisnak a magját, mely az említett párt halála után is támogatta a jelenlegi polgármestert. A negyed lakójaként, Funar polgármester számottevő összegeket irányzott a Monostorra, mely ekképp a város újraértelmezéséért folytatott szimbolikus harc központi színtere lett. A *Tavas* sugárutat (a volt *Kalányos* utca) átnevezték *Antonescu* sugárúttá, a marsall szobrának pedig a negyed központjában kellett volna díszlelegnie (a projektet végül meghiusították), s ezeknek – az épülő ortodox katedrálissal együtt –, az Avram Iancu teret követően, Kolozsvár második

szimbolikus román központját kellett volna alkotniuk. A projekt felfüggesztése ellenére – a közpénzek elosztásánál – előnyben való részesítése nyilvánvaló: a Monostor a város „Disneyland”-jévé vált, a közvilágítást, és a főutakra sűrűn elhelyezett trikolór fénydíszeket tekintve⁵ Jelentős (s egyébként, kétségtelenül, szükséges) fejlesztésen ment át az úthálózat és a közszállítás, valamint a negyed központjában lévő, a szocialista városigazgatás által paragon hagyott területek beépítése is megtörtént: játszótereket, parkokat és zöld övezeteket hoztak létre, melyeket sűrűn trikolór zászlók, szemétkosarak és padok díszítenek. Továbbá, rendre eltűntek a fennmaradt üres területek is, főként a garázsokkal való beépítések során, amelyek habár nem túl közkedveltek ugyan, de kétségtelen érdemük, hogy elfoglalták a tömbházak közötti örök sárforrásokat, amelyek egykor a Monostort egyedivé és összetéveszthetetlenné tették. Akárcsak a már említett kertek, melyek a városban testesítették meg a lakók falusi élet utáni vágyódását.

Egy másik „civilizáló offenzíva” az egyházak irányából érkezett. Míg 1989 előtt a negyedben három templom volt, 2002-ig ezek száma tizenegyre emelkedett. Ezek közül öt ortodox, kető baptista, egy-egy görög-katolikus, református, evangélikus, illetve szombatista. Az ortodox katedrális leszámítva, melynek építése akadozik, a templomok újradefiniálták a fizikai teret, végleges jelleget kölcsönözve azoknak a területeknek, amelyek nemrég véletlenül szabadon hagyott helyeket képeztek a kaotikus szocialista építészeti tervekben.

Ha mindezt kiegészítjük azokkal a benzinkutakkal, amelyek a kisebb méretű szabad területeket foglalták el, teljes kép tárul elénk a negyed „maradék területének” elfoglalásáról és szisztematizálásáról. Következtetésképpen kijelenthető, hogy a tér szisztematizálásának szempontjából a Monostort 2002-ig szinte teljesen beépítették, az 1989 előtt még rémálomnak tűnő lakókörülményeket legalább elviselhető lakókörnyezetté alakítva.

Mindezeket túl a lakások magánkézbe helyezése lehetővé tette az ingatlanpiac létrejöttét és ennek következtében a lakásmobilitás kialakítását. Az iparosítással egy időben zajló, városra irányuló munkaerő-vándorlás jellege bizonyos mértékig befolyásolta ezt a piacot, lévén, hogy a lakók főként Kolozs és a szomszédos (elsősorban Fehér és Szilágy) megyei falvakból származnak. 1990 után, a város gyárainak leépülése vagy bezárása ellenére sem tértek vissza származási falvaikba. A földtörvény életbe léptetésekor többnyire visszakapták mezőgazdasági tulajdonukat, amelyeket – a viszonylag kis távolság miatt – Kolozsváron maradván is művelni tudtak, így biztosítva, maguk számára az alapvető élelmiszerek előállítását. A Caritas-ból⁶ szerzett pénz – lévén, hogy a monostoriak többnyire a nyertesek közé tartoznak – leggyakrabban egy Dacia gépjármű megvásárlásában testesült meg, s ez megkönnyítette a származási települések irányába való mobilitást. A bennünket érdeklő következmény az, hogy habár a lakók többségét a munkahely elvesztése révén az átmenet negatívan érintette, mégsem alakult ki az ipari migrációval ellentétes irányú jelenség révén jelentős lakásfőlösleg. Ellenkezőleg, a lakáskereslet folyamatosan nőtt, amely többnyire az újabb lakásépítési projektek hiányával, az ipari migránsok gyermekeinek felnőtté válásával, valamint a kolozsvári egyetemek végzettjeinek városban maradási szándékával magyarázható.

Az átlagos lakóhelyi stabilitás ellenére, a monostori ingatlanpiac 1994-1995-től kezdődően igazán „felpezsdült”. Közvetlenül a Caritas halálát követően, de ennek következményeként is, hangsúlyosabbá vált a lakásmobilitás, miközben a lakásárak emelkedni kezdtek. Az ingatlanügyletek magánszemélyek között, közvetítők nélkül, bonyolítottak le, egy a lakáskörülmények percepcióját tekintve homogén negyedben (abban az értelemben, hogy nem tulajdonítottak jelentőséget annak a környéknek vagy utcának, amelyben az eladott-megvásárolt lakás található volt; sokkal inkább a szobaszám, és esetleg a közszállítási járművektől való távolság számított). A közzélekedés szintjén a telep még egységesként jelent meg, mint a város legrosszabb híru övezete.

1997-től a lakótelepen belüli mobilitás felgyorsul. Ennek egyik legfontosabb oka az átmenet egyre nagyobb számban megjelenő vesztesei, akik egyrészt nem tudták a lakásfenntartás költségeit fedezni, másrészt vonzónak találják lakásaik viszonylag magas piaci árát. Ekkor jelentek meg az ingatlanpiaci közvetítők – akár egyszerű magánzók, akik ezen a piacon próbálnak nyereségre szert tenni, akár hivatalosan bejegyzett irodák, akik számára a monostori lakások jelentik a lehetséges legnagyobb gyakoriságú tranzakciók tárgyát. Ezeknek az egyre nagyobb számú ügynökségeknek jut az a szerep is, hogy a lakótelep egységes képét „kikezdi”, képzeletbeli határvonalakat húzva – nyilvánvaló kereskedelmi céllal – a feltételezett „jó”, „gyenge” vagy „kevésbé jó” zónák közé, ezzel mintegy kiemelve vagy csak az illúzióját keltve a lakáskörülmények sokféleségének. A negyed „új térképén” két típusú mobilitás azonosítható be: egyrészt a monostori lakosság sajátos mozgása, mely az átmenetben elért sikerek vagy kudarcok függvényében helyezkedik újra, másrészt pedig a Kolozsváron kívülről érkezettek letelepedése. Az első esetben azok, akik így vagy úgy az átmenet nyerteseként kényelmesebb lakásra fordítható tőkére tesznek szert, a vesztesek pedig kisebb lakásokba költöznek, miközben az árkülönbséget a túlélés költségeire használják fel. A második esetben főként fiatal, alakuló *yuppie* családokról van szó, viszonylag biztos és jól fizetett munkahelyekkel, többnyire valamely kolozsvári egyetem végzettjei, és ugyanakkor relatíve közömbösek a Monostorra vonatkozó kolozsvári képzetekkel szemben.

Az 1990 utáni időszak másik jelentős változása a szomszédsági viszonyok fokozatos elértéktelenedése. Az előzőekben rámutattam a szomszédság intézményének a szocialista periódusban betöltött szerepére. Kétségtelenség, ez ma sem tűnt el, ma is életmódként tovább él a tömeges munkás lakótelepeken. Azonban a szomszédság, mint a szocializáció legfőbb *lókusza* és a társadalmi integráció biztosítója, meggyengült. Korábban a szomszédsági kapcsolatok egyfajta *kontinuumot* képeztek egy vagy több szomszédos tömbház lakói között, gazdasági és szimbolikus cserék terét hozva ezáltal létre. Ma ez a hálózat fragmentált, leggyakrabban a legközvetlenebb (azonos emeleti vagy lépcsőházi) szomszédokra redukálódik. A korábbi kiterjedt szomszédsági hálózatok tagjai közötti cserék tárgyai javak és szolgáltatások, valamint információk és presztízs is lehettek, mára viszont ennek funkciója kisebb szolgálatokra redukálódott, többnyire kölcsönös látogatásokra korlátozódik. Az „újonnan érkezettek”, akik kevésbé óhajtottak a szomszédokkal kapcsolatba kerülni, még látványosabbá teszik ezt a

fragmentáltságot, mely kétségtelenség, egy mélyebb gyökerű társadalmi rétegzettség eredménye is. Ez a fragmentáltság főként annak tulajdonítható, ahogyan az egyének vagy családok az új rendszer nyújtotta lehetőségeket kihasználták, ugyanakkor viszont a szocializmusra jellemző közös és azonos élettapasztalat-rendszer feloszlásának eredménye is. A személyes kapcsolatokon alapuló, a javakhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférést lehetővé tevő informális hálózatoktól való eltávolodás, és a formális viszonyokhoz való közelítés, amelynek alapját az anyagi erőforrások képezik, a monostoriak számára a városi szomszédság „lényegébe” vert éket. Az új tapasztalatok, eltérő életmódok és fogyasztási minták a közös lakáskörülmények között élők közötti kommunikációt egyre halványabbá, egyre lehetetlenebbé és egyre kevésbé óhajtottá teszik. Többé nem lehetséges az a kölcsönösségen alapuló csere, amelyet korábban a közös tapasztalatok és diskurzusok univerzuma biztosított. A megváltozott körülmények között minden család „visszahúzódik” saját lakásába, ahol viszonylagos magányában fogyasztja az átmenet által előidézett elégtételeit vagy csalódásait. Mostantól a közös tervek kevésbé valószínűek, hiszen mindenki igyekszik minél jobban elzárkózni és a kollektív szolgáltatási rendszerekkel szemben maximális autonómia-szintet elérni (ennek legjobb példája a fűtés megoldásának módja: a családok az egyéni fűtőközpontokat részesítik előnyben, annak ellenére, hogy a tömbházi vagy lépcsőházi központok olcsóbb és hatékonyabb megoldást jelentenek). Monostoron lakni tehát egyre „névtelegebbé” válik, miközben a rurális jelleg régi mutatói eltűnnek a közös fizikai térből, mely egyszerre egyre „elvontabbá” válik. Az idősebbek – akikben még élénken él a valamikori lakótelep képe – ma ezt elidegenedett térként érzékelik, amely már semmiféleképpen nem a „sajátjuk”. A tömbházak körüli külső teret, amely eddig sűrűn „belakott” volt, s amely beszélgetéseknek és apró közös tevékenységeknek adott helyet minden korosztály számára, ma különböző fiatalcsoportok és bandák sajátították ki, akik *grafittikkel* jelölik ki „saját” területüket, legújabb ruháikat, mobiltelefonjaikat, robogóikat vagy éppen autóikat mutogatva.

Végül, mielőtt következtetéseimet megfogalmaznám, további néhány olyan aspektusa hívnám fel a figyelmet, amely az utóbbi két-három évben a monostori urbanizáció kiteljesedését meghatározta. Elsősorban, azok a kis kereskedések, amelyek a jól ismert kocsiutánfutókkal kezdték, az utóbbi években fejlődésnek indultak, és ugyanakkor verseny alakult ki közöttük. Ez utóbbi viszont arra készíteti a tulajdonosokat, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a küllemre: a kocsikat viszonylag standardizált bódékra cserélik, s a körülöttük levő teret is racionalizálják. Másodsorban, a tömbházak és környékük takarítása is „professzionálizálódni” látszik: akik takarítanak, ezt tekintik „főállású” munkahelyüknek, máshol nem alkalmazottak. Más szóval, szerződéses és állandó viszony alakul ki a lakótársulások és a külterületek professzionális karbantartói között, eképp mentesítve a lakókat a „hazafias munka” felelősségétől, amely egykor a tömbházak közötti élet felpezsdítését jelentette. A személtelődő szolgáltatások is hatékonyabban működnek, a kialakult versenynek köszönhetően. Végül megemlítendő, hogy néhány Mehedinți utcai tömbházat leszámítva, melyeknek lakói továbbra is művelik a szocializmus időszakára jellemző, „blokk körüli mezőgazdaságot”, úgy tűnik ezek a területek

egyre inkább elveszítik hasznosíthatósági tétjükét (a legutóbbi tét a már lezárul garázsépítés volt).

Következtetések · Az átmenet utóbbi két évében nyilvánvalóvá vált az, hogy az egykori munkásnegyedek lakásai, melyek között a Monostor egy példa lehet, *képezik az egyetlen olyan városi örökséget, amelyek a növekvő nagyvárosi lakosság számára elfogadható lakáskörülményeket képesek a jövőben biztosítani.* Jelentős alternatívák – a tömeges lakásépítési urbanisztikai projektek formájában – nem mutatkoznak, sőt kialakulásukba vetett remény is eltűnt. Ráadásul, a végbement változások – melyek közül a két legfontosabb a lakáskörülmények de-ruralizálódása és „névtelenné válása” – a negyedeket a különböző társadalmi kategóriák számára elfogadhatóvá tette. Mára már ismét megfigyelhető a városi lakosság újratömörülése ezekben a negyedekben, az átmenet által kitermelt társadalmi rétegződéstől és a negyedeken belüli, többé-kevésbé imaginárius határvonalak „újra-rajzolására” való képességtől függően. A kialakuló középosztály is inkább azt választja

– legalábbis ideiglenesen –, hogy ezen az új „térképen” keresse meg a lakhatás legkényelmesebb megoldását, amint világossá vált, hogy a város peremén történő házépítés izolálódást jelent, amennyiben az egyén nem vállalja az *összes* olyan beruházási költséget, melyet rendszerint közpénzekből szoktak fedezni (útépítés, víz és gázellátás, szennyvízelvezetés, szemétszállítás, szállítási eszközök).

Következésképpen, a lakótelepeken való lakásvásárlás legalább elfogadható, és néha óhajtott megoldássá válik. Leszűkített alternatívák mellett, kiteljesedik a negyedek belső differenciálódására vonatkozó képzet, a kollektív tudatban olyan képet alakítva ki, amely egykor egységes és homogén volt, most pedig a lakáskörülmények minőségileg fragmentált jellegét képezi le. A „blokkok mögötti” emberek, ahogyan azt a Monostor esetében láttuk, sokkal kevésbé bizonyulnak „vadaknak” mint ahogyan azt a hip-hop-rajongó fiatalok szeretnék, akik bűnözést és tiltakozást mímelnek. Ellenkezőleg, közkinccsé válva, ez a lakásállomány javításra és kiaknázásra kerül, miközben csak most válik a szó valódi értelmében urbanus területté.

JEGYZETEK

1. Szociológiailag fogalomként sokkal inkább lakótelep használata volna indokolt, e lakótelep határai viszont adminisztratív és városrendészeti szempontból önálló negyedek alkot. A román szakterminológia mindkét esetben a „cartier” (magyarul negyed) használja. A Monostor területileg nagyobb, mint az átlagos lakótelepek és nem tekinthető egységesnek és homogénnek. A fordítás során a mindkét fogalmat felváltva használom, ugyanabban az értelemben – a fordító megjegyzése.

2. A vizsgálatot Dominique Belkis, Gabriela Coman, Corina Iosif és Gabriel Troc végezte, a kolozsvári Interetnikus Viszonyok Kutatóközpontjának védnöksége alatt.

3. Ez azonban lényegesen kisebb mértékű azzal szemben,

amit körülbelül tíz évvel korábban a Grigorescu és a Györgyfalvi negyedben megvalósítottak.

4. Mitikussá vált a negyed bejáratához – a kommunisták hatalomra jutásakor – elhelyezett felirat: „Eddig a demokrácia. Innen a Monostor”.

5. A fentiekhez hasonlóan vélekedett 2000 nyarán egy ideológus amerikai egyetemista, hogy „*something between Disneyland and fascism*” magyar fordításban „valami Disneyland és a faszizmus között” – a szerkesztő megjegyzése.

6. Romániában a '90-es évek elején zajló piramisjáték, amely három hónap leteltével a betett összeg nyolcszorosát adta vissza. Lévéen, hogy a központja Kolozsvár volt, hatásai is főként itt nyilvánultak meg, mint például az árak általános növekedése – a fordító megjegyzése.

KÖNYVÉSZET

Lamb, Robert K. (1960) „Suggestions for a Study of Your Hometown.” In: Adams and Preiss (Szerk) *Human Organization Research: Field Relations and Techniques*. Dorsey Press

Panea, Nicolae (2001) *Zeii de asfalt. Antropologie a urbanului (Aszfalt istenek. A város antropológiája)*. București:

Cartea Românească

Ross, Marc H. (1973) *The Political Integration of Urban Squatters*. Evanston: Northwestern University Press

Sampson, Steven (1983) „Rich Families and Poor Collectives; An anthropological approach to Romanian's second economy.” *Contributions to East Europe Research* Uppsala

*Fordította: Geambașu Réka.
az eredetivel egybevetett Pásztor Gyöngyi*